

*Р.О. Кирилюк,
методист лабораторії методичного
забезпечення КЗ «Житомирський ОІППО»
ЖОР*

Форми й методи розвитку професійної компетентності учителів «Технології» у післядипломній педагогічній освіті

Упровадження нового змісту освіти та спрямованість навчального процесу на розвиток особистості вимагають змін у методиці навчання та застосування інноваційних освітніх технологій.

У післядипломній педагогічній освіті, методологічними орієнтирами якої виступають принципи безперервного випереджаючого навчання, професійному оновленню належить провідна роль у зростанні рівня професійних якостей фахівців.

Кожна з освітніх галузей Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти сприяє розвитку особистості характерними для неї засобами. В освітній галузі «Технології» це досягається, насамперед, через ознайомлення з основами виробництва, залучення учнів до проектування виробів, набуття компетенцій у використанні інноваційних технологій, сучасної техніки, освоєнні технологічних процесів, елементів побутової діяльності, адже основними завданнями галузі є формування технологічно освіченої особистості, підготовленої до самостійного життя й активної перетворювальної діяльності в умовах сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства з урахуванням та реалізацією творчого потенціалу кожного учня.

Сучасні тенденції розвитку освіти все більше вказують на зростання ролі самостійного вибору індивідуального напряму професійного самовдосконалення вчителя, розроблення індивідуальних освітніх програм. Змінюються акценти з методів подання та запам'ятовування великого обсягу інформації на її пошук, розвиток аналітичних здібностей, виробництво власних думок та суджень, розвиток особистісних і професійних якостей.

Післядипломній педагогічній освіті, методологічними орієнтирами якої виступають принципи безперервного, випереджаючого навчання, професійного оновлення, належить провідна роль у зростанні рівня професійних якостей фахівців у нових соціокультурних умовах, виробленні стратегій збагачення науково-методичного потенціалу.

Одним із значущих факторів організації педагогічного процесу є забезпечення організаційно-діяльнісних умов, спрямованих на самоорганізацію слухачів до навчальної діяльності, актуалізацію творчого

підходу до педагогічної взаємодії, підвищення ролі аналізу та рефлексії у розв'язанні професійних проблем учасників навчально-виховного процесу.

Основні компоненти змісту діяльності курсового періоду вчителів технологій включають:

діагностування індивідуального рівня розвитку професійних якостей вчителів технологій за визначеними критеріями та рівнями (низький, середній, високий);

- виявлення системи актуальних професійних якостей вчителів технологій та характерних стереотипів;
- осмислення та формулювання протиріч, визначення сильних і слабких сторін суб'єктивного професійного досвіду слухачів;
- аналіз проблемного поля, виявлення системи потреб, інтересів, цінностей; визначення слухачами системи цілей-завдань за різними напрямками професійної діяльності;
- ознайомлення з критеріальними вимогами до професійних якостей вчителів технологій;
- реалізація нових здібностей у педагогічному процесі підвищення кваліфікації, проектування механізму перенесення здібностей у самостійну професійну діяльність;
- опрацювання вчителем теми на вибір з наступним наданням консультації, підготовкою статті або презентацією нової інформації на заняттях;
- співставлення репродуктивного та продуктивного знання, отриманого в процесі курсів.

Результати розвитку професійних якостей вчителів технологій мають відобразитися у:

- позитивній динаміці професійних інтересів, мотивації до безперервного особистісного та професійного самовдосконалення, потребах у змінах власної позиції, оволодінні новими способами мислення та діяльності;

- створенні проекту професійного самовдосконалення; сформованості обґрунтованої оцінки освітніх та професійних результатів, аналізі власної діяльності;

- зростанні діапазону застосовуваних інноваційних освітніх методів та технологій навчання, активній участі в різних формах професійної педагогічної взаємодії: участь у науково-практичних конференціях, конкурсах професійної майстерності, «ярмарках педагогічних знахідок», активній участі у обласних семінарах тощо.
- у продуктах професійного самовдосконалення вчителів: авторські методичні розробки дидактичного, розвиваючого, виховного характеру під час викладання технологічної освіти учнів, програми авторських семінарів, публікації за методичними темами, подання результатів дослідницької та проектної діяльності учителя та учнів.

Форми організації освітнього процесу визначаються як способи організації та проведення навчальних занять, у процесі яких реалізуються:

зміст навчальної роботи, завдання, методи навчання та виховання. У формах організації навчання криється і джерело активності педагогічного процесу, і здатність впливати на ефективність розвитку професійних якостей вчителя. Проте результат, більшою мірою, залежить від системи взаємопов'язаних різноманітних організаційних форм.

Лекція – одна із традиційних форм навчання, тим не менше, її можна доповнювати елементами, що зводять навчально-пізнавальний процес на більш високий рівень активності. Проблемна лекція розрахована, передусім, на перебудову способу мислення суб'єкта, вимагає від викладача формулювання протиріч, виявлення проблем, співставлення факторів і теорій, пропонування слухачам самостійно визначити цілі навчання, спроектувати шляхи їх досягнення.

Лекція-бесіда покликана привертати увагу вчителів на більш значущі питання теми, використовуючи їх досвід. Однак вона спрямована на конструювання та перетворення точки зору слухачів в умовах спільного дослідження проблеми.

Лекція-дискусія дозволяє здійснювати обмін думками у форматі навчального матеріалу, дозволяє управляти думкою групи, викриваючи негативні установки, стереотипи, помилкові міркування.

Самостійна робота. Формами самостійної роботи слухачів мають стати: пошук та опрацювання нової інформації, робота з методичною літературою, підготовка наукових повідомлень, статей, випускних робіт, рецензування методичних матеріалів колег, підготовка до рефлексивно-інноваційного семінару, до конференції обміну досвідом; оволодіння новими техніками та технологіями перетворювальної діяльності, здійснення самодіагностики тощо. До важливих завдань самостійної роботи треба віднести формування суб'єктної позиції вчителя, максимальну спрямованість на авторську побудову самоосвітнього процесу, розвиток самостійного мислення, самоуправління, саморефлексії, здатність нести відповідальність за результати самоосвіти; готовність ділитися новими знаннями.

Самостійна робота, як форма навчання: 1) відтворює структуру педагогічного процесу, що має специфіку спрямованості учіння на самого себе; 2) сприяє розвитку самоорганізації навчальної діяльності слухачів; 3) виявляє актуальні та потенційні якості особистості.

За нашими спостереженнями, самостійна робота слухачів часто виконується переважно на репродуктивному рівні. Написання випускних робіт, повідомлень зводиться до копіювання інформації, що не реалізує розвиваючої функції. Тому зазначену форму навчання доцільно поєднувати з організацією аудиторних занять: лекціями, семінарами, практичними заняттями з використанням елементів проблематизації, цілепокладання, інтерактивної взаємодії, залучення слухачів до обговорення теми, формулювання питань до колег, висловлювання власних думок, поєднання отриманої інформації з власним досвідом та ін. Такий підхід дозволяє активізувати процеси різних типів продуктивного мислення вчителя, оволодіти здібностями управління власною свідомістю.

Оволодіти новими професійними та особистісними якостями можна через різноманітні способи діяльності. Тому організація цієї діяльності потребує розв'язання комплексу управлінських, методичних, психолого-педагогічних, інформаційних, дидактичних завдань, залучаючи вчителів до різних активних дій. Для забезпечення проблематизації, взаємообміну ідей, актуалізації алгоритмів представлення наявного власного досвіду, а також для усвідомлення потреб у конструюванні нових моделей ефективної діяльності зі слухачами варто проводити конференції «Сучасні тренди в освіті. Ділимося досвідом».

Активна участь слухачів у такій організаційній формі навчання, як конференція з обміну досвідом, зазвичай реалізується у формі групового обговорення. Обмін досвідом вимагає від учителя умінь презентувати, здійснювати логічну подачу інформації та матеріалів, проводити аналіз, пропонувати інноваційні елементи або ідеї педагогічного досвіду, обирати шляхи розв'язання проблем та визначати рівень результативності професійної діяльності. Проведення зазначеної форми навчання засноване на діалозі, спілкуванні, що сприяє збагаченню емоційного досвіду, зростанню професійного та інтелектуального потенціалу.

Консультації групові та індивідуальні є однією із форм взаємодії між учасниками, організовані викладачами або методистами з метою компенсації прогалин у знаннях, задоволення потреб, інтересів слухачів у навчальній інформації, надання допомоги, методичних рекомендацій педагогам щодо їх самовизначення, планування, корекції та реалізації перспектив професійного розвитку. Консультація включає системні компоненти педагогічного процесу: виявлення проблеми, формулювання мети, визначення змісту та шляхів розв'язання проблеми, підведення підсумків, усвідомлення результатів. Визначаються напрями та план подальшої роботи, формується ідеальний результат. У процесі курсів підвищення кваліфікації слухачі, володіючи певним професійним досвідом, можуть організовувати також і взаємоспрямовані консультації.

Рефлексивно-інноваційний семінар одна з ефективних форм розвитку вмінь самоорганізації слухачами процесу власного навчання щодо розвитку професійних якостей. Важливою умовою підготовки та реалізації рефлексивно-інноваційного семінару в процесі курсів є спрямованість вчителів до пошуку інноваційних взаємодій, виявлення неефективності попередніх підходів і систем навчання, аналіз нових оптимальних факторів розвитку, навчання та виховання. Головною метою проведення таких семінарів є формування готовності слухачів діяти в ситуації високого рівня невизначеності, вироблення нових ідей, підходів, самореалізація та розкриття творчого потенціалу вчителів технологій, залучення до мисленнєвої діяльності. Орієнтація напрямів роботи семінару відповідає визначеним та описаним на початку критеріям, сприяє розвитку комплексу професійних та особистісних якостей, виробленню системного підходу в діяльності вчителя.

Практичні заняття — це форма реалізації спеціально розроблених завдань для розвитку мислення слухачів, обговорення питань, виявлення та аналіз результатів роботи, усунення помилок.

Майстер-класи належать до активних форм навчання. Особливістю майстер-класу є не тільки демонстрація нових технологій або технік предметно перетворювальної діяльності, але й нових способів педагогічної взаємодії, авторських методичних розробок. Крім того, у ході майстер-класу учасники мають змогу відпрацьовувати практичні уміння, обговорювати проблеми та результати, отримувати допомогу, висловлювати пропозиції щодо вдосконалення діяльності, виконуючи одночасно роль учня та експерта.

Майстер-клас (англ. Master class) – метод навчання та конкретне заняття із вдосконалення практичної майстерності, що проводиться фахівцем в певній галузі творчої діяльності (музики, образотворчого мистецтва, літератури, режисури, акторської майстерності, дизайну, ремесла) для осіб, які, зазвичай, вже досягли достатнього рівня професіоналізму в цій сфері діяльності.

Коворкінг (co-working - спільно працювати) - це модель організації роботи людей з різним типом зайнятості у єдиному робочому просторі.

Тренінг - це насамперед навчання, що опирається на досвід людини, а також допускає, що присутні на тренінгу люди, окрім отримання нової інформації, мають можливість відразу використовувати її на практиці, виробляючи нові навички.

Воркшоп – навчальний захід (нарівні із семінарами, курсами, майстернями), на якому учасники отримують знання самостійно. Дослівний переклад терміну – «робоча майстерня».

Основні відмінності воркшопа від заходів іншого типу – висока інтенсивність групової взаємодії, активність і самостійність учасників, актуальний досвід й особисте переживання. Експерт, ведучий, керівник воркшопа допомагає учасникам визначити мету, завдання високопродуктивної майстерні, підбирає методи та прийоми для активного дослідження.

Учасники використовують особистий досвід і професійні знання та вміння, наявні в них із теми воркшопа. Вони діляться ними з іншими учасниками заходу. Ведучий уміло контролює процес, спрямовує діяльність групи.

Серед форм контролю варто відзначити: діагностування, захист випускних робіт, захист індивідуальних програм професійного розвитку, заліки, рецензування авторських методичних розробок вчителів.

До організаційних форм у міжкурсовий період варто віднести науково-практичні семінари, майстер-класи, відкриті уроки, демонстрацію передового педагогічного досвіду, виставки «педагогічних знахідок», виробів декоративно-ужиткового мистецтва та технічної творчості учнів.

Різноманітні організаційні форми педагогічного процесу не тільки впливають на розвиток професійних якостей у курсовий і міжкурсовий

періоди. Активна участь вчителів технологій у різних організаційних заходах є показниками та проявом рівнів розвитку професійних якостей.

Найважливішим фактором ефективності навчально-виховного процесу є вибір методів, що стимулюють слухачів до активної групової навчальної діяльності та самоосвіти.

Зважаючи на досвід науковців та власний досвід, окреслимо основні орієнтири вибору методів викладання в освіті дорослих:

1. Здійснення вибору методів на основі урахування андрагогічного, синергетичного, системного підходів та відповідних принципів.
2. Залучення слухачів до активної навчальної діяльності та самоосвіти шляхом актуалізації соціальних запитів, сучасних соціокультурних цінностей, норм з використанням методів навчання, виховання та розвитку.
3. Переведення слухачів із зони комфорту в стан інтелектуальної напруги, використовуючи:
 - методи діагностування, самопізнання (тести, анкети, опитувальники);
 - методи (пошукові) постановки і розв'язання проблемних завдань;
 - методи позитивного впливу на емоційну сферу, підтримання інтересу, з акцентом на інформацію, знання та особистісний професійний досвід вчителів;
 - побудова навчально-виховного процесу за принципом: «Хто «я»?», «Який «я»?» «Що «я» роблю?».

4. Організація діяльності слухачів щодо оволодіння навичками самостійного вибору напрямів професійного розвитку, формулювання цілей та пошук ефективних шляхів їх досягнення (ознаки нелінійного мислення).

5. Взаємозбагачення досвіду слухачів шляхом обміну та інтеграції індивідуальних діяльностей у процесі навчальної взаємодії в системі «слухач – слухач».

6. Орієнтація на творчий підхід у процесі взаємодії.

7. Реалізація в методі емоційно-ціннісного ставлення до світу, позитивного досвіду спілкування у процесі діалогу та співпраці. Дотримання правил професійно-педагогічної взаємодії, визнаних в освітньому середовищі.

8. Опора на процедуру рефлексії. Оцінювання результатів освітньої діяльності, що передбачає порівняння слухачами вихідного та засвоєного нового змісту та способів, здійснюючи сходження до нового рівня діяльності.

Урахування зазначених вимог дозволяє: адаптувати будь-яку методiku навчання дорослих до умов, що постійно змінюються; вибудовувати педагогічний процес у єдності змісту, форм і методів; використовувати бюджет навчального часу не лише за рахунок репродуктивних методів, але й органічно поєднувати із продуктивними, пошуковими, дослідницькими; створювати умови для формування у слухачів суб'єктно-діяльній позиції в навчанні та професійній діяльності.

Інтерактивні методи навчання передбачають перенесення акцентів зі слухання, сприймання нової інформації, на активне продукування власної

думки, пов'язаної з досвідом, новими знаннями, стимулюючи емоційну, ціннісну, мотиваційну, інтелектуальну, комунікативну, рефлексивну сфери особистості. Використання інтерактивних методів сприяє здобуттю нового досвіду організації навчання, нових способів взаємодії, встановленню сприятливих взаємовідносин у групі. Разом з тим, використання вчителем інтерактивних методів у професійній діяльності потребує ретельної підготовки, широкого світогляду та подолання негативних комунікативних стереотипів. Методи засновані на діалозі, співпраці, здатні відкривати нові можливості в освіті дорослих і, зокрема, актуалізувати розвиток системи професійних якостей вчителів технологій.

До методів активізації творчого процесу на курсах можна включити метод проектування, що передбачає осмислення певної педагогічної проблеми та вибір найкращих варіантів, сценаріїв її розвитку у ході підготовки та реалізації рефлексивно-інноваційного семінару. Для цього визначається характеристика бажаного майбутнього стану, враховуються вимоги, а результати групової роботи фіксуються у письмовій формі. Група в складі до семи осіб, яка розробляє проект, має докласти максимум зусиль для відходу від використовуваних раніше стереотипних схем та знаходження креативних рішень. У якості об'єктів можуть використовуватись педагогічні ситуації, завдання, педагогічний процес, предметно-перетворювальна діяльність людини.

Серед визнаних педагогічною наукою дієвих методів розвитку професійних якостей чільне місце належить грі. Цінність гри полягає в тому, що в ній: 1) проявляються якості особистості; 2) керуючи змістом і правилами гри, можна опосередковано впливати на процес розвитку необхідних професійних якостей, стимулювати ініціативу, самостійність гравців у ході виконання ігрових завдань. У навчальній ігровій діяльності учасники мають можливості для самовираження, самоствердження, самовизначення, самореалізації. Процес розв'язання завдань у грі є пошуковим, дослідницьким. Тому в освіті дорослих ділові ігри можуть бути цілком ефективними та продуктивними.

Усвідомлення вчителем власних здібностей, професійних якостей, рівнів способів діяльності через метод передбачає не лише фіксацію їх наявності чи відсутності, але має і стимулюючий вплив до активного розвитку. Разом з тим, володіння педагогом на високому рівні різноманітними методами, прийомами, засобами, здатністю до їх комплексної реалізації відкриває нові можливості до оновлення методики викладання та педагогічної творчості.

Отже, формування та розвиток особистісних і професійних якостей на рівні «володію в дії» в процесі курсів підвищення кваліфікації можливі саме через взаємозв'язок форм і методів, які реалізуються засобами вибору способів організації діяльності слухачів та здійснення дій.

Пропоновані методичні рекомендації допоможуть вчителю в організації навчально-виховного процесу, оновленні форм і методів навчання

на засадах компетентнісного, діяльнісного й особистісно орієнтованого підходів.

Список використаних джерел та літератури

1. Концепція «Нова українська школа». Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>
2. Про зміст загальної середньої освіти: Науково-аналітична доповідь / За заг. ред. В. Г. Кременя. – К.: НАПН України, 2015. – 118 с.
3. Ковальчук І.М. Ковальчук І.М. Методичні рекомендації «Особливості організації педагогічної взаємодії в освіті дорослих» (для викладачів, методистів, керівників загальноосвітніх навчальних закладів, учителів технологій у системі післядипломної педагогічної освіти) / І.М. Ковальчук. – Д.:ДОППО, 2015. – 29 с.